

МАКСИМ КАСЯНЧУК,

*науковий співробітник відділу соціальної експертизи Інституту соціології
НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)*

MAKSYM KASIANCZUK,

*Research Fellow at the Department of Social Expertise, Institute of Sociology,
National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)*

maxim.kasianczuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0701-3595>

Мова ворожнечі щодо ЛГБТ в українських онлайн-медіях

Мова ворожнечі щодо ЛГБТ та політичне поле України

Питання мови ворожнечі у ЗМІ є актуальною темою [Howard, 2019; Paz et al., 2020]. Мова ворожнечі в інтернеті пов'язана зі зростанням насильства щодо меншин. Разом із тим політика стримування мови ворожнечі може обмежити свободу слова і тому є непослідовною [Laub, 2019]. Дані, отримані на матеріалі українських ЗМІ, свідчать, що медії активно використовували мову ворожнечі починаючи з 2006–2007 років [Моргун, 2019].

Незважаючи на поширеність мови ворожнечі, на сьогодні немає консенсусного означення цього терміна [Gorodnycha et al., 2020; Ісакова, 2016]. Ми використовуємо дефініцію, запропоновану в [Ștefăniță, Buf, 2021]: мова ворожнечі — це вербальні, невербальні, символічні або комунікативні дії, які мають на меті приниження членів певної соціальної групи. Мова ворожнечі виражає ненависть до спільноти, яка відрізняється за расою, етнічністю, статтю, релігією, сексуальною орієнтацією, політичними поглядами чи іншими ознаками.

Відомо, що ненависть, яка міститься в онлайн-публікаціях, призводить до ще більшої кількості коментарів, що містять ненависть [Ziems et al., 2020]. Залежно від впливу мови ворожнечі на її цільову групу існує два типи завдання шкоди: прямий та опосередкований [Maitra, McGowan, 2012]. Пряма шкода діє на об'єкт ворожнечі під час мовлення/сприйняття, викликаючи психологічні розлади та погіршуючи самопочуття людей, які належать до уразливої соціальної групи. Так, наприклад, показано, що те, як саме зображують у ЗМІ ЛГБТ-персонаж, впливає на ментальне здоров'я ЛГБТ-підлітків [Bond, 2011]. Опосередкована шкода полягає в утвердженні негативних стереотипів щодо тієї соціальної

Цитування: Касянчук, М. (2022). Мова ворожнечі щодо ЛГБТ в українських онлайн-медіях. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 138–161, <https://doi.org/10.15407/sociology2022.02.138>.

групи, яка є об'єктом мови ворожнечі, а також у легітимизації дискримінації та заохоченні насильства в реальному житті [Melnyk, 2021].

Лесбійки, геї, бісексуали, трансгендерні люди (ЛГБТ) зазнають дискримінації та насильства по всьому світу, а забезпечення їхніх прав є на міжнародному порядку денному [Bhatt, 2022]. Мова ворожнечі є одною із форм переслідувань, спрямованих проти ЛГБТ. Найбільше в українському контексті досліджено мову ворожнечі проти ромів [Костовська, 2018] і, останнім часом, росіян [Моргун, 2019]. Питання спрямованої проти ЛГБТ ненависті регулярно порушують правозахисні організації [Kravchuk, 2018], проте власне фахових досліджень небагато.

Перші спроби дослідити позицію українських політиків і громадських діячів припадають на кінець 1990-х років, коли журнал «Наш світ» перед черговими президентськими виборами розіслав кандидатам серію запитань щодо ставлення до геїв і лесбійок. Із п'ятнадцяти кандидатів відповідь прийшла тільки від одного, який однак обмежився був констатацією складності теми й запропонував звернутися до офіційної передвиборної програми, у якій власне відповіді не було [Грибанов та ін., 2000].

У наступні роки позиція публічних фігур коливалася від спроб нічого не казати до відверто гомофобних. Так, 2010 року, через понад 12 років, Центр «Наш світ» мусив знову констатувати, що нема ніякої виразної політики та оприлюдненої позиції держави щодо ЛГБТ, і це дозволяє публічним діячам використовувати свої особисті переконання як основу для формування меседжу чи ухвалення рішень [Зинченков та ін., 2011]. На 2013 рік ситуація залишалася тою самою: «жоден відомий український політик не висловлювався прямо і недвозначно проти гомофобного насильства та на підтримку повної рівності прав для ЛГБТ. Також ніхто з них не озвучував власну точку зору щодо гомофобних упереджень і розпалювання ворожнечі стосовно ЛГБТ — максимально позитивними висловлюваннями була лише підтримка невизначених європейських цінностей та загальні слова про толерантність і те, що відсутність закону про заборону дискримінації шкодить взаєминам з ЄС» [На порозі, 2014].

Ситуація відчутно змінилася тільки після Революції Гідності, коли гомофобні висловлювання і дії одних українських політиків зіткнулися з протилежними висловлюваннями та діями інших, не менш помітних політиків [Крига скресла, 2016]. Разом з тим через нестабільність суспільства перед обличчям зовнішньої агресії, риторика радикальних політиків і груп стала жорсткішою, але водночас маргінальнішою [Шестаковський та ін., 2016].

Дослідження зв'язку публічного дискурсу Революції Гідності з динамікою гендерних ролей в Україні продемонстрували ренесанс суспільних уявлень про «справжніх чоловіків», чіткішу артикуляцію як ієрархії чоловіче-жіноче, так і домінуючої та субординованої маскуліностей [Марценюк, 2015]. Пізніше контент-аналітичне дослідження публічних заяв «Правого сектору» з 2016 по 2018 рік показало, що так звана героїчна маскуліність, культивована українськими праворадикальними силами, є в основі гетеросексуальною, агресивною, але водночас і гомосоціальною. Як ЛГБТ, так і феміністичний рух сприймаються

праворадикальними силами як загроза традиційному гендерному порядку [Daier, 2018].

Участь ЛГБТ-спільноти в подіях Майдану була слабко артикульованою, тоді як Антимайдан і російська пропаганда широко використовували наратив про «гей-Європу» [Shestakovski et al., 2021], що дало можливість праворадикальним силам захопити символічне поле [Марценюк, 2014].

Показана у [Шестаковський та ін., 2016] маргіналізація праворадикальних сил стала ще більш помітною у 2020 році, вони практично цілком втратили представництво у Верховній Раді, а їхній вплив на політичні процеси в країні став ще меншим [Кравчук та ін., 2021].

Ситуація станом на кінець 2021 року може бути схарактеризована як суперечлива [Шевченко, 2021] — з одного боку, частина політикуму ставиться до ЛГБТ-проблематики негативно чи принаймні воліє уникати артикулювання власної позиції; з іншого боку, дедалі більше публічних фігур декларують підтримку рівних прав для ЛГБТ і підтверджують це власними діями (напр., беручи участь у заходах ЛГБТ-спільноти). Обидві позиції відбиваються в новинах.

Разом з тим публічні фігури є не лише політиками чи громадськими діячами — до лідерів думок належать також топ-чиновники, представники світу спорту чи шоу-бізнесу, релігійні лідери, представники недержавних організацій тощо.

Як нині виглядає риторика стосовно ЛГБТ в устах публічних фігур? Як мова ворожнечі відображається в публікаціях онлайн-ЗМІ України? Ці питання стали основою представленого контент-аналітичного дослідження.

Контент-аналітичні дослідження ЛГБТ-проблематики в ЗМІ України

Перші два контент-аналітичні дослідження портрету ЛГБТ у пресі (тоді ще друкованій) відбулись у 2009–2010 роках [Стулова та ін., 2010; Шимко, 2010] і дали подібні результати: ЛГБТ-проблематика трактувалася як місцевою, так і всеукраїнською пресою дуже поверхнево і стереотипізовано (образи успішного мешканця США чи Західної Європи, зокрема політичних діячів чи зірок шоу-бізнесу, або образи пострадянських маргіналів, які мусять жити в дисконфорті), матеріали не були пов'язані з повсякденністю читачів, ставили акцент на чужорідності явища чоловічої (жінок майже не згадували) гомосексуальності, а чверть медіаматеріалів містили негативні оцінки, в тому числі автора чи авторки публікації. Таким чином, тодішня преса підтримувала маргіналізацію, витіснення ЛГБТ на узбіччя суспільства, виштовхування їх із системи соціальних взаємодій.

Пізніший контент-аналіз електронних ЗМІ України відбувся 2013 року [Касянчук та ін., 2013] — на сьогодні це дослідження залишається найбільш масштабним за обсягом залучених матеріалів (5591 публікація). Воно показало, що ЛГБТ-проблематика відіграла помітну роль у новинному просторі, причому максимальна кількість публікацій припала на травень і жовтень 2012 року, коли відповідно було зірвано перший Марш Рівності та подано перший антигомосексуальний законопроект до Верховної Ради. Так само як і в попередніх двох дослідженнях, у новинах домінували чоловіки. Разом з тим публікацій з негативними оцінками ЛГБТ-проблематики стало значно менше (6%), а більшість

негативних оцінок припала на час перед зірваним прайдом (насилъницькі інциденти, які сталися прямо перед камерами ЗМІ, а також натовпи вуличних хуліганів, які в день прайду переповнили центр Києва, вперше унаочнили для українського суспільства проблему гомофобії та злочинів на ґрунті ненависті, а також змінили риторику ЗМІ щодо ЛГБТ — вона відтоді стала радше позитивною чи принаймні нейтральною).

Спеціальний огляд мови ворожнечі в контексті ЛГБТ-проблематики виконано 2018 року [Yarmanova, 2018]. Дослідження охопило українські онлайн-ЗМІ та дописи в соціальних мережах у період з грудня 2016-го по квітень 2017-го. Всього було знайдено 480 українських медіаматеріалів, що стосувалися ЛГБТ, серед яких більш нейтральні чи позитивні статті містили опис міжнародного контексту, наприклад перекладені новини про антидискримінаційну політику в США та ЄС, терористичний напад в Орландо та гомофобні ініціативи в Росії. Висвітлення внутрішньоукраїнських подій розділилося. Деякі матеріали були гомофобними або трансфобними, вони повідомляли позиції лише радикальних анти-ЛГБТ-персонажів без будь-яких додаткових коментарів чи зусиль, щоб відобразити точки зору ЛГБТ. Однак решта публікацій представляли різні точки зору. Наприклад, ЗМІ публікували заяви правозахисних організацій та європейських політиків і дипломатів про необхідність законодавчого захисту прав ЛГБТ в Україні або засудження дискримінації та насильства, пов'язаних з публічними заходами в Україні. Підбурювання до насильства з боку ультраправих груп і гомофобні заяви політиків часто публікували у ЗМІ без критичної оцінки. Проте були й позитивні приклади публічного дискурсу. Так, після нападів на Фестиваль рівності у Львові у 2016 році, де місцева влада не бажала захищати право на мирні зібрання ЛГБТ, міністр закордонних справ України закусудив цю атаку: «толерантність і недискримінація роблять Україну сильнішою».

Кілька наступних досліджень ЗМІ в контексті ЛГБТ-проблематики виконано експертками Інституту масової інформації [Земляна, 2019; Машкова, 2019, 2021; Найбільше мови ворожнечі, 2020; Чуранова, Романюк, 2018; Шиколай, Машкова, 2020], і в них, зокрема, заторкували питання про наявність у публікаціях мови ворожнечі. В цілому було показано, що преса висвітлює правозахисні питання тільки в контексті Маршів рівності, а в інших випадках пише у зв'язку з ЛГБТ про міжнародні чи культурні події, менше уваги приділяючи власне українським новинам. Разом з тим вживання некоректної, дискримінаційної термінології в онлайн-ЗМІ з часом зменшується.

Згадані вище медіамоніторинги охоплювали всі публікації в розглядуваних джерелах упродовж певного періоду і тому містили від 37% до 60% передруків (коли текст новини чи матеріалу або зовсім не змінюється, або змінюється дуже незначною мірою) з урахуванням дещо різного добору ЗМІ, які ставали об'єктами досліджень.

Варто відзначити, що у 2011–2012 роках щомісяця в Україні з'являлося в середньому 400 медіаматеріалів, присвячених ЛГБТ-проблематиці, передусім першому ЛГБТ-прайду [Касянчук та ін., 2013], тоді як упродовж травня — першої половини червня 2020 року, тобто в межах прайд-місяця, у двадцяти загальнонаціональних онлайн-медіях експертки Інституту масової інформації зафіксу-

вали 212 матеріалів, що стосувалися ЛГБТ+ [Машкова, 2021]. На жаль, пряме порівняння отриманих цифр є навряд чи можливим, адже кожне з досліджень базується на відмінних одна від одної вибірках ЗМІ. Так, моніторинг Інституту масової інформації бували дуже точковими, наприклад зосереджувалися тільки на прайд-місяці в Україні [Машкова, 2021] або взагалі на локальних подіях ОдесаПрайду [Земляна, 2019].

Методика

У дослідженні використано контент-аналіз, який широко застосовується в дослідженнях ЗМІ [Masnamaga, 2005], а контент-аналітичні праці в контексті ЛГБТ-тематики широко представлені в англомовній літературі [Bond, 2011; Gross, 1991].

Матеріал включали до аналітичної бази даних, якщо він з'явився впродовж 2021 року в домені .ua українською чи російською мовою і містив одне чи декілька ключових слів (ЛГБТ, лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери, гомосексуали, сексуальні меншини, одностатеві шлюби чи партнерства). Додатково переглянуто вручну новини, які з'явилися в межах року в кількох онлайн-ЗМІ України, а саме: nv.ua, depo.ua, the-village.com.ua, ictv.ua, 0629.com.ua, ukriinform.ua, voxukraine.org, 24tv.ua, eurointegration.com.ua, interfax.com.ua, apostrophe.ua, 5.ua. У разі, якщо той самий текст був представлений у кількох джерелах, то фіксувалося тільки найраніше джерело.

Знайдені публікації також класифікувались за датою виходу, місцем описаної події та сферою публічності, в якій подія відбувалась.

Кожну описану в публікації подію аналізували з точки зору наявності мови ворожнечі, при цьому брали до уваги характер новини. Наприклад, у новинах про ініціативи консервативного угорського уряду з обмеження «ЛГБТ-пропаганди» здебільшого немає мови ворожнечі, хоч самі по собі ці законодавчі ініціативи є дискримінаційними.

Теоретичною рамкою при інтерпретації ролі мови ворожнечі в описаних в публікаціях подіях стала використана також в інших ЛГБТ-дослідженнях (напр., [Daiier, 2018; Марценюк, 2015]) концепція гегемонної маскулінності [Connell, 2005], згідно з якою «у будь-який проміжок часу якась форма маскулінності культурно підноситься над іншими». Хоч кількість чоловіків, які в повному обсязі відповідають гегемонній моделі, є малою, однак більшість чоловіків усе ще отримує вигоду від принаймні часткової участі в системі патріархального розподілу влади, тб. вони є «співучасниками». Певна частина чоловіків (наприклад, гомосексуали) не можуть претендувати на гегемонію чи співучасть, вони є носіями субординованої і маргіналізованої маскулінності.

Результати

Кількісні характеристики

Упродовж 2021 року з тематики ЛГБТ зафіксовано 243 оригінальні публікації в аналізованих онлайн-ЗМІ України (табл.).

**Основні кількісні характеристики публікацій
на тематику ЛГБТ в онлайн-ЗМІ України (2021)**

Характеристика	Матеріалів, N = 243	
	n	%
<i>Чи є ознаки мови ворожнечі</i>		
Так	59	25
Ні	183	76
<i>Місце події</i>		
Світ	108	45
Вся Україна	58	24
Київ	40	17
Волинська обл.	1	15
Дніпропетровська обл.	2	
Донецька обл.	5	
Житомирська обл.	2	
Івано-Франківська обл.	2	
Львівська обл.	3	
Одеська обл.	7	
Рівненська обл.	4	
Харківська обл.	8	
Херсонська обл.	1	
Хмельницька обл.	1	
<i>Час публікації</i>		
Січень	9	4
Лютий	9	4
Березень	21	9
Квітень	8	3
Травень	19	8
Червень	30	12
Липень	32	13
Серпень	19	8
Вересень	30	12
Жовтень	18	7
Листопад	21	9
Грудень	27	11

Видно, що майже для половини публікацій (45%) основою стали події поза Україною, а в самій Україні найбільші частки становлять новини без виразного акценту на конкретному регіоні (23% від усіх матеріалів і 43% від українських новин), або ті, що відбулись у Києві (17% від усіх і 29% від українських). Решту областей за винятком Одеси та Харкова представлено одиничними матеріалами.

Стосовно розподілу публікацій за часом виразно вирізняється період з червня по вересень (44%).

У контексті тематики в публікаціях про ЛГБТ домінує політика (56 новин або 23%), вуличні акції, в тому числі прайди (40 новин або 17%), спорт (22 новини або 9%), кримінал і шоу-бізнес (кожного по 19 новин або 8%).

Також треба зауважити, що новини про вуличні акції пов'язані з часом і місцем — так, в літні місяці відбуваються прайди, а Київ, Одеса і Харків були 2021 року місцями головних акцій як української ЛГБТ-спільноти, так і її опонентів.

Ознаки мови ворожнечі присутні в чверті переглянутих новин (24%). При цьому серед цих публікацій на події, що стосуються в цілому України, припадає 41%, Києва — 22% і стільки ж — на події з-поза меж України. Решта описують події у Харкові, Рівному та Одесі. Якщо брати тематику, то серед матеріалів з цитованою мовою ворожнечі майже третина (29%) висвітлюють політичну сферу, на вуличні акції та випадки криміналу припадає по 19% і ще в 13% таких новин ідеться про спорт.

Характеристики мови ворожнечі в новинах

Аналізуючи окремо матеріали, які містили мову ворожнечі щодо ЛГБТ, слід передусім підкреслити, що вона в жодному разі не характеризувала позицію автора чи авторки матеріалу. Мова ворожнечі, як правило, з'являлась у цитованій публічній позиції основного героя чи героїв тексту або була помітна на фотографіях (напр., гасла в репортажі з вуличної акції).

З огляду на мету дослідження (аналіз висловлювань українських політиків і публічних фігур стосовно ЛГБТ) здавалося б доцільним розділити новини на ті, що стосуються Україні, і ті, де йдеться про події за кордоном. Проте на практиці це неможливо, оскільки часто міжнародні новини або прямо стосуються українських публічних фігур, або поява їх на українському онлайн-ресурсі може бути прямо інспірованою тою чи іншою місцевою подією (це випадок прайд-місяця). Або ж навпаки гомофобні коментарі з боку публічних фігур з'являються у відповідь на подію поза Україною. Розгляньмо приклади.

Спортивні новини. В одному з інтерв'ю футболіст М. Коповець декларує власні гомофобні цінності, виражаючи їх через приниження гомосексуальних чоловіків («геї — хворі люди») та підтримуючи політику «останнього диктатора Європи» О. Лукашенка, але також скаржиться, що ця його позиція призвела до погіршення стосунків із керівництвом німецького футбольного клубу, за який він на той час грав. На думку футболіста, його сказані в Україні слова не мали б стосуватися німецьких колег, а сам випадок є радше доносом: «Була ж така ситуація, що я дав тут коментар по геям. Якийсь пес шарудел, перевів текст і кинув на сайт моєї команди там. І мене викликав президент /.../ Я ж в нашій країні дав це. Я ж не кажу, що там в Німеччині. Він на мене трохи образився за це, уявляєш?»¹.

1 Приходько П. КОПОЛОВЕЦЬ: «ГЕЇ — ХВОРИ ЛЮДИ» Екс-гравець «Карпат» жорстко висловився про нетрадиційну сексуальну орієнтацію // XSport.ua, 14.10.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://xsport.ua/ua/football_s/news/kopolovets-geyi-khvorilyudy_6262015/. — Дата перегляду: 18.01.2022

Серія публікацій про гомофобію футболіста Б. Бутка з'явилась одразу після новини про камінгаут австралійського спортсмена Дж. Кавало. Так, у матеріалі 24tv.ua¹ подано цитати із виступів Бутка: «Соромно має бути його товаришам по команді, коли вони вітаються з ним за руку»; «Я не здивований, що 50% геїв ще, швидше за все, і педофіли», а в публікації nv.ua: «Якби зайшов у роздягальню і побачив, що в мого одноклубника на мене ерекція? Просто вийшов би чи дав би йому по морді»².

Загалом, спортсмени кілька разів 2021 року дозволяли собі мову ворожнечі. Так, теж футболіст Д. Хльобас, коментуючи фільм «Вічні», написав у своєму інстаграм-акаунті: «Шок. Гомосятина лізе з усіх щілин. Заберіть дітей від екранів»³, а ще один футболіст, А. Беседін, зауважив: «Людей з нетрадиційною орієнтацією не повинно бути»⁴. Боксер І. Редкач, не використовуючи напряду мову ворожнечі, попри те взяв веселковий прапор як образливий натяк на недостатньо патріотичний, з його точки зору, вчинок іншого боксера⁵.

Політичні новини. Якщо мова ворожнечі в спортивних новинах була 2021 року інспірована міжнародними подіями і, своєю чергою, зумовлювала реакцію спортивного істеблішменту в Європі⁶, то українські політики реагували на внутрішньоукраїнські події. Також українські політики, на відміну від спортсменів, набагато менше були помітні своєю гомо- і трансфобією, а зафіксовані випадки мови ворожнечі переважно походили від дрібних місцевих фігур — від радника мера Хмельницького і мера Рівного до депутатів міськрад Івано-Франківська та

1 Саджениця І. Футболіст збірної України Бутко спричинив гомофобний скандал / 24tv.ua, 30.10.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://sport.24tv.ua/futbolist-zbirnoyi-ukrayini-butko-sprichiniv-gomofobniy-skandal_n1782732. — Дата перегляду: 18.01.2022

2 Снявський А. Екстровець збірної України оскандалився новими гомофобними коментарями: «Побачив би ерекцію одноклубника на себе — дав би в морду» // nv.ua, 29.10.2021: <https://sport.nv.ua/ukr/football/butko-geji-gravec-zbirnoji-ukrajini-oskandalivsya-gomofobnimi-komentaryami-50192665.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

3 Жданович Д. «Гомосятина лізе з усіх щілин»: український футболіст відзначився гомофобською заявою // 24tv.ua, 11.11.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://sport.24tv.ua/gomosyatina-lize-usih-shhilin-ukrayinskiy-futbolist-rozkritikovav_n1792014. — Дата перегляду: 18.01.2022

4 Жданович Д. Людей з нетрадиційною орієнтацією не повинно бути, — гомофобна заява від гравця збірної України // 24tv.ua, 02.11.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://sport.24tv.ua/lyudey-netraditsiynoyu-orientatsiyeu-ne-povinnobuti-gomofobna_n1784470. — Дата перегляду: 18.01.2022

5 Снявський А. «Підтримаю наших спільних друзів». Український боксер пообіцяв вийти з ЛГБТ-прапором на захист Ломаченка // nv.ua, 16.12.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sport.nv.ua/ukr/boxing/lomachenko-skandal-redkach-viyde-z-praporom-lgbt-novini-boksu-50202370.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

6 Мухін Г. FARE закликала покарати Беседіна за слова про геїв // lb.ua, 02.11.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://lb.ua/sport/2021/11/02/497651_fare_zaklikala_pokarati_biesiedina.html. — Дата перегляду: 18.01.2022

Луцька, а також депутатів облрад Одеси та Рівного. Певний виняток становлять кілька депутатів Верховної Ради.

Примітно, що найдрібніші та водночас наймолодші політики дали найбільш жорсткі інтерв'ю, тоді як дещо вагоміші постаті висловлювалися обережніше.

Так, радник мера Хмельницького Н. Чепко (ВО «Свобода») в опитуванні щодо відкриття гей-бару написав: «Відкрийте! І хай воно стане братською могилою! Хай воно згорить разом з власником бару!»¹. Інший місцевий політик, О. Третяк, будучи ректором Рівненської духовної семінарії та Академії християн віри євангельської, в інтерв'ю після обрання на посаду мера Рівного повторив тезу про гомосексуальність як «неприродний стан», що «виникає в розумі багатьох людей»². Варто принагідно зазначити, що Третяк не раз потрапляв на шпальти преси у зв'язку із ксенофобією³ та сексизмом⁴.

На відміну від представників виконавчої влади, депутати місцевих рад, а також шість депутатів Верховної Ради обмежилися закликами заборонити «ЛГБТ-пропаганду».

Так, 24 лютого 2021 року 27 депутатів Луцької міськради звернулися до прем'єр-міністра з вимогою вилучити з дитячих та шкільних бібліотек усі примірники дитячої книги «Принцеса+принцеса: довго і щасливо». Зокрема, один з авторів звернення, Р. Кравчук, сказав: «Я хочу, щоб ЛГБТ забули дорогу до Луцька. Ми будемо працювати над добрими речами, а не над популяризацією збочень»⁵. З аналогічним зверненням виступив депутат Верховної Ради А. Ур-

1 Советник мэра Хмельницкого Чепко выступил против открытия гей-бара в городе: Пусть сгорит и станет братской могилой // sensor.net, 01.09.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://sensor.net/ru/news/3285747/sovetsnik_mera_hmelnitskogo_chepko_vystupil_protiv_otkrytiya_geyibara_v_gorode_pust_sgorit_i_stanet_bratskoyi. — Дата перегляду: 18.01.2022

2 Одіңцова А. «Це вже неприродний стан». Мер Рівного розповів, як ставиться до ЛГБТ-спільноти та чи буде забороняти марші рівності // nv.ua, 05.12.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/mer-rivnogo-oleksandr-tretyak-rozpoviv-chi-dozvolyatime-u-misti-lgbt-marshi-novini-ukrajini-50199683.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

3 Жаровський Є. Мер Рівного про ромів: «Всіх запакуємо в автобус і вивеземо в їхнє рідне Закарпаття» // nv.ua, 10.06.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/oleksandr-tretyak-mer-rivnogo-hoche-zapakuvati-romiv-v-avtobus-i-vivezti-v-zakarpattya-50165014.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

4 Василенко Є. «Це там, де всі жінки?» Міський голова Рівного, який погрожував «запакувати» ромів в автобус, потрапив в сексистський скандал // nv.ua, 22.07.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/tretyakov-skandal-miskiy-golovarinivnogo-potrapi-v-seksistkiy-skandal-pislya-frazi-na-sesiji-miskradi-50173048.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

5 Соломка О. «Я хочу, щоб ЛГБТ забули дорогу до Луцька»: депутати вимагають вилучити дитячу книжку Принцеса+принцеса з бібліотек // nv.ua, 24.02.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/princesa-princesa-u-lucku-hochut-zaboroniti-knigu-pro-lgbt-novini-ukrajini-50144046.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

банський, додавши: «Я завжди був і залишаюся прихильником традиційних сімейних цінностей в Україні... Ми з колегами проти таких експериментів над дітьми та вважаємо, що така пропаганда одностатевих стосунків суперечить державним цінностям»¹. У цьому випадку — реакції законодавців на комікси — також проявилася вже згадана закономірність: що дрібніший політик, то жорсткіша його позиція (пор. «забути дорогу до Луцька» і «суперечить державним цінностям»).

Наступним приводом для закликів «обмежити пропаганду» стала новина про державне фінансування фільму «Мій юний принц», що базується на пов'язаному з ЛГБТ-тематикою сюжеті. Виступаючи на сесії міськради Івано-Франківська, депутат від ВО «Свобода» Я. Дубас, зокрема, сказав: «Складається враження, що самі творці фільму в анотації до нього через постери підіграють Російській Федерації, провокуючи суспільне збурення та сіючи розбрат в українському суспільстві»². Аналогічне звернення з ініціативи В. Унгуряна ухвалили одностайно 54 депутати Одеської обласної ради, вказавши, зокрема, на занепокоєння через «спробу нав'язування суспільству чужої для українських сімейних цінностей думки про природність одностатевих партнерств»³.

Нарешті, низка депутатів Верховної Ради від партії «Слуга народу» спробувала реанімувати законодавчі ініціативи із заборони «пропаганди педофільї, гомосексуалізму та трансгендеризму»^{4,5}. В цьому, цитованому пресою законопроекті, по перше, міститься застарілий дискурс, що прирівнює іншу сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність до хвороби, а по друге, автори поєднують

1 Костюк І. Нардепи просять прем'єр-міністра вилучити з бібліотек комікс, що «пропагує одностатеві стосунки» // the-village.com.ua, 29.01.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/307081-nardepi-prosyat-prem-er-ministra-viluchiti-z-bibliotek-komiks-scho-propague-odnostatevi-stosunki>. — Дата перегляду: 18.01.2022

2 Пенкалюк С. Франківський депутат просить перевірити сценарій фільму про ЛГБТ. Що кажуть експерти // Суспільне, 03.11.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://susplne.media/177531-hocut-zganbiti-nasi-cinnosti-frankivskij-deputat-prosit-pereviriti-scenarij-filmu-pro-lgbt/>. — Дата перегляду: 18.01.2022

3 Івлева О. Одеські депутати звернулися до уряду через «ЛГБТ-пропаганду» у фільмі Мій юний принц // nv.ua, 17.12.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/odessa/odeski-deputati-zvernulisya-do-uryadu-cherez-lgbt-propagandu-u-filmi-miy-yuniy-princ-50202861.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

4 Григор'єва К. «Слуги народу» хочуть запровадити штрафи за «пропаганду» ЛГБТ: у чому суть законопроекту // apostrophe.ua, 23.11.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2021-11-23/slugi-naroda-hotyat-vvesti-shtrafyi-za-propagandu-lgbt-v-chem-sut-zakonoproekta/250666>. — Дата перегляду: 18.01.2022

5 Нардеп від Житомирської області вирішив законодавчо виступити проти ЛГБТ-спільноти // Zhitomir.info, 23.11.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.zhitomir.info/news_204120.html. — Дата перегляду: 18.01.2022

ЛГБТ зі злочинами проти неповносправних дітей. Цей законопроект також підтримала Рівненська обласна рада¹.

Армійські новини. 2021 року у Фейсбук-групі «ЛГБТ-військові та їхні союзники» на початку березня було оголошено про формування начебто окремого гей-френдлі підрозділу ЗСУ². Новина миттєво потрапила в пресу і викликала цілий спектр оцінок, серед яких були також і коментарі Міноборони. Речник Генерального штабу Б. Сенік не просто заперечив створення такого підрозділу, а звинуватив авторів оголошення: «Такі речі створюють спеціально для розгону зради. А дехто поширює цю ахінею з метою дискредитації української армії та Збройних сил»³. Наступного дня новину прокоментували самі ЛГБТ-військові. Вони, не чіпаючи питання про створення підрозділу, зосередились на спростуванні звинувачень у співпраці з ворогом: «Ми фактично розвіюємо міф, що ЛГБТ-спільнота якась політична структура марксистського спрямування, що нібито діє проти України. Це не так, це велика брехня. Піднімаючи видимість, ми руйнуємо ці шкідливі міфи»⁴. Пізніше ветеран В. Пилипенко визнав, що новина про ЛГБТ-підрозділ не є фейком, хоч формується цей підрозділ неофіційно⁵. За це зачепилася російська пропаганда: «У ЗСУ є цілі підрозділи гомосексуалістів. Це безумство. Людей обирають не по принципу і їх боєготовності, а по їх орієнтації. Всякі непристойності в голову приходять, але це їх справа, нехай вони там у казармах займаються чим завгодно»⁶.

1 Левосюк Д. Штрафи за пропаганду відхилень від «традиційності»: Рівненська облрада підтримала звернення до ВРУ // rivne24.info, 24.12.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://rivne24.info/2021/12/24/shtrafy-za-propagandu-vidhylen-vid-tradycijnosti-rivnenska-oblrada-pidtrymala-zvernennya-do-vru/>. — Дата перегляду: 18.01.2022

2 Представники української ЛГБТ-спільноти формують взвод Збройних сил України // the-village.com.ua, 07.03.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/308581-predstavniki-ukrayinskoyi-lgbt-spilnoti-formuyut-vzvod-zbroynih-sil-ukrayini>. — Дата перегляду: 18.01.2022

3 Шляхтін А. Розганяють зраду та дискредитують ЗСУ: у Генштабі заперечили створення «ЛГБТ-підрозділів» // 24tv.ua, 07.03.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://24tv.ua/lgbt-pidrozdzili-zsu-rizka-reaktsiya-novini-rosiyi-i-ukrayini_n1562168. — Дата перегляду: 18.01.2022

4 Шляхтін А. Ми не діємо проти України: ексбоек «Донбасу» відповів на скандал із ЛГБТ-підрозділом у ЗСУ // 24tv.ua, 08.03.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://24tv.ua/skandal-iz-lgbt-pidrozdzilom-zsu-pozitsiya-viyskovih-novini-ukrayini_n1562781. — Дата перегляду: 18.01.2022

5 Костюк І. Навіщо військовим дружній ЛГБТ-підрозділ? Розповідає гей-ветеран // the-village.com.ua, 16.03.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.the-village.com.ua/village/city/people/308923-navischo-viyskovim-okremiy-lgbt-pidrozdzil-rozpovidaє-gey-veteran>. — Дата перегляду: 18.01.2022

6 Музика О. Пропагандистка Скабеєва знову відзначилась цинічною заявою про «батальйони геїв» на Донбасі // 24tv.ua, 21.06.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://24tv.ua/skabyeyeva-znovu-vidznachilas-zayavoyu-pro-batalyoni-geyiv-donbasi_n1662755. — Дата перегляду: 18.01.2022

У розглянутому випадку примітним є те, що обидві сторони, що перебувають у стані війни — Україна (в особі речника Генерального штабу і представників ветеранських організацій) та Росія (в особі пропагандисти) — просували той-таки наратив: ЛГБТ — це те, що може дискредитувати. Власне, після презентації ЛГБТ-військових в Маріуполі сталося те саме: читачі новини поскаржились на очорнення армії¹.

Новини про акції ЛГБТ-спільноти. Найбільша кількість публікацій про випадки мови ворожнечі припадає на матеріали, інспіровані акціями, в тому числі вуличними. Кожна така акція, навіть якщо вона відбувалася в закритому приміщенні, викликала гостру реакцію праворадикальних угруповань і супроводжувалася не тільки закликами до насилля, а й власне насиллям, яке мало кримінальний характер.

Наприкінці травня в центрі Києва відбувся черговий транс-марш, на зустріч якому вийшла організація «Традиція і порядок» з «молитвою про звільнення від гріховної залежності». Молитвою однак справа не обмежилась, лунало гасло «Смерть ЛГБТ», після чого радикали спалили веселковий прапор².

За тиждень, 26 і 30 травня, сталися три напади активістів «Традиції і порядку» на закриті, внутрішні заходи ЛГБТ-спільноти — два в Києві і один в Одесі, що супроводжувалось насиллям і мовою ворожнечі: «фемінізм руйнує світ» і «тут збираються збоченці»^{3,4}.

Після анонсу вуличної акції від громадської організації «УкраїнаПрайд» телефон і домашня адреса її керівниці були поширені на онлайн-майданчиках праворадикальних груп, а вона сама змушена була звернутися до поліції через численні погрози⁵. Під час анонсованої акції «Традиція і порядок» влаштувала

1 Читательницю сайта оскорбила публикация о ЛГБТ на войне. Вердикт экспертов: дискредитации нет // 0629.com.ua, 03.06.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.0629.com.ua/news/3119912/citatelnicu-sajta-oskorbila-publikacia-o-lgbt-na-vojne-verdikt-ekspertov-diskreditacii-net>. — Дата перегляду: 18.01.2022

2 Ейхман, К. «Бунтуй, кохай, права не віддавай»: У Києві пройшов масштабний марш трансгендерів (ФОТОРЕПОРТАЖ) // depo.ua, 22.05.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://kyiv.depo.ua/ukr/kyiv/buntuy-kokhay-prava-ne-viddavay-u-kiyevi-proyshov-masshtabniy-marsh-transgenderiv-fotoreportazh-202105221324122>. — Дата перегляду: 18.01.2022

3 Панченко О. Під час показу ЛГБТ-фільму в Києві стався напад // the-village.com.ua, 28.05.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/311941-pid-chas-pokazu-lgbt-filmu-v-kiyevi-stavsya-napad>. — Дата перегляду: 18.01.2022

4 Чудновцев С. Радикали зірвали захід ЛГБТ-активістів у Києві та феміністок у Одесі // nv.ua, 30.05.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/tradiciya-i-poryadok-zirvali-zahid-lgbt-u-kiyevi-ta-feministok-u-odesi-50162872.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

5 Руководительница «УкраїнаПрайд» София Лапина обратилась в полицию из-за угроз // graty.me, 20.07.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://graty.me/news/rukovoditelnicza-ukrainaprajd-sofiya-lapina-obratilas-v-policziyu-iz-za-ugroz/>. — Дата перегляду: 18.01.2022

сутички з поліцією, а в опублікованому ЗМІ фоторепортажі видно інвалідний візок з написом «Пункт допомоги ЛГБТ», яке тримають молодики з числа противників ЛГБТ-акції¹.

Одразу після анонсу ОдесаПрайду його опоненти розмістили на власних онлайн-майданчиках заклик «повторити Тбілісі»², маючи на увазі сутички, які закінчилися людськими жертвами, під час прайду в Тбілісі, про які також повідомляли ЗМІ³. Власне, 28 серпня ОдесаПрайд відбувся, супроводжуваний бійками між «Традицією і порядком» та поліцією⁴.

На початку вересня в Харкові відбувся ХарківПрайд. Напередодні харківське онлайн-видання, що підтримує ЛГБТ, зазнало масованої спам-атаки з погрозами. Аноніми залишили в акаунті редакції понад дві тисячі повідомлень зі свастикою, написами «SS», «White Power», зображеннями Гітлера, Муссоліні, покійного російського неонациста М. Марцинкевича, голови організації «Традиція і порядок» Б. Ходаковського тощо⁵. Організаторки ХарківПрайду скаржилися, що вони мало не щодня отримують гомофобні коментарі «Хворі виродки», «Нечистоти і мерзота», «Цю чуму потрібно знищувати», «Вас на вогнищах спалювати треба» тощо⁶.

19 вересня, під час проведення у Києві Маршу рівності на підтримку прав ЛГБТ+ у парку Шевченка зібралися кілька десятків представників організацій «Традиції і порядок», «Правий сектор» і «Християнський фронт». Крім мирних

1 Колесніченко Д. Представники Традиції і порядку прорвалися під будівлю Офісу президента через заплановану ЛГБТ-акцію — відео // nv.ua, 30.07.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/reyvah-prayd-tradiciya-i-poryadok-prorvalasya-pid-budivlyu-ofisu-prezidenta-novini-ukrajini-50174712.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

2 Кравченко О. Попри зриви заходів і напади: В Одесі запланували Прайд в День незалежності // depo.ua, 11.08.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://odesa.depo.ua/ukr/odesa/popri-zrivi-zakhodiv-i-napadi-v-odesi-zaplanuvai-prayd-v-den-nezalezhnosti-202108111355864>. — Дата перегляду: 18.01.2022

3 У Тбілісі помер побитий радикалами телеоператор компанії «Пірвелі» // radiosvoboda.org, 11.07.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-gruzija-zhurnalist-pomer/31352786.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

4 Василенко Є. Є затримані і постраждали. У центрі Одеси пройшов ЛГБТ-марш // nv.ua, 28.08.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/lgbt-prayd-odesa-28-serpnya-na-akciyu-priyshli-blizko-200-osib-novini-ukrajini-50179965.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

5 На головвреду харківського видання «Люк» вчинили спам-атаку через публікацію відео на підтримку ЛГБТ // zmina.info, 09.09.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zmina.info/news/na-golovreda-harkivskogo-vydannya-lyuk-zdiysnyly-kiberataku-cherez-publikacziyu-video-na-pidtrymku-lgbt/>. — Дата перегляду: 18.01.2022

6 Гипич Н. «Сто кіл відмов»: Як проходила рекламна кампанія для «Марш ХарківПрайд 2021» // depo.ua, 11.09.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://kh.depo.ua/ukr/kh/sto-kil-vidmov-yak-prokhodila-reklamna-kampaniya-dlya-marsh-kharkivpra-yd-2021-202109111366887>. — Дата перегляду: 18.01.2022

гасел за «традиційну сім'ю» вони тримали в руках також ті, що урівнюють гомосексуальність і педофілію¹.

Інші новини. Упродовж року також з'являлись інші новини, які містили мову ворожнечі, але, разом з тим, їх складно прив'язати до тої чи іншої конкретної події. Імовірно, вони можуть свідчити про поширеність гомофобії в суспільстві й, подеколи, загальну невдоволеність, каналізовану на «інших». Так, у січні Патріарх Української православної церкви Філарет сказав, що «COVID-19 — це Божа кара за одностатеві шлюби»².

У квітні викладачка Львівської політехніки О. Мер'є заявила, що «люди, які сповідують християнські цінності, насамперед розуміють, що це є хворе суспільство. Тобто, якщо хтось себе позиціонує як гей або лесбійка, то це людина, у якої нездорова психіка, і це людина, яку треба лікувати... Ми не повинні їх розуміти, ми їх повинні лікувати»³.

Також у квітні з ініціативи селян у Дніпропетровській⁴ та Полтавській⁵ областях було поставлено рекламні щити, де палиїв трави показано в образі обійм двох чоловіків. І хоч мови ворожнечі тут напряду немає, приналежність до ЛГБТ використовується як інвектива. Значно серйозніший випадок стався на початку липня в Житомирі, де по місту розклеїли заклики вбивати ЛГБТ⁶.

4 жовтня організація «Solaris» закликала підписників свого телеграм-каналу занижувати оцінки ЛГБТ+ дружим місцям Києва. В описі каналу зазначено, що

1 Кононенко О. «ЛГБТ — загроза нацбезпеці»: у парку Шевченка у Києві зібралися противники Маршу Рівності // nv.ua, 19.09.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/kyiv/marsh-rivnosti-v-kiyevi-protivniki-lgbt-zibralisya-v-parku-shevchenka-video-novini-kiyeva-50184176.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

2 Філарет заявив, що коронавірус — це божа кара через геїв // 5.ua, 12.01.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.5.ua/dv/tresh/233881>. — Дата перегляду: 18.01.2022

3 Бондар М. Геїв і лесбійок треба лікувати, — викладачка зі Львова потрапила в гомофобний скандал // 24tv.ua, 01.04.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://education.24tv.ua/geyiv-lesbiyok-treba-likuvati-vikladachka-potrapila-novini-lvova_n1585345. — Дата перегляду: 18.01.2022

4 Елагина С. В Днепропетровской области установили билборд с гомофобной рекламой против поджигателей травы // informator.ua, 10.04.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dp.informator.ua/2021/04/10/v-dnepropetrovskoj-oblasti-ustanovili-bilbord-s-gomofobnoj-reklamoj-protiv-podzhigatelej-travy/>. — Дата перегляду: 18.01.2022

5 Одицова А. Регіональний «креатив». У Дніпропетровській області та Полтаві з'явилися гомофобні білборди, які порівнюють геїв з палиями трави // nv.ua, 23.04.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/gomofobni-bilbordi-u-dnipropetrovskiy-oblasti-gejiv-porivnyali-z-paliyami-travi-foto-50156156.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

6 Кононенко О. «Під*расів потрібно вбивати»: невідомі розклеїли у центрі Житомира гомофобні листівки — фото // nv.ua, 08.06.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/u-zhitomiri-rozklejili-listivki-iz-zaklikom-vbivati-gejiv-foto-50170091.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

автор «культивує велич арійської раси». У додатку Google Maps користувачі почали масово ставити одну зірку цим закладам і залишати відгуки «бридко навіть проходить поруч», «одна зірка за те, що ви ЛГБТ френдлі» тощо¹.

Увечері 26 листопада бар «Хвильовий» у Києві, відомий як дружній до ЛГБТ-спільноти заклад, став об'єктом чергового нападу праворадикальних сил. Під час атаки нападники вигукували «ЛГБТ-шна п*тушарня повинна здохнути», «White power»². Дії праворадикалів координували лідер ультраконсерваторів із «Основи майбутнього» Є. Карась та керівник київського відділення громадської організації «Традиція і порядок» К. Ударов. 29 листопада під будівлею МВС відбулась акція протесту, організатори якої заявили, що невідомі вже майже місяць нападають на бар «Хвильовий», клуби «К41» та «Closer» «за мовчазною згодою поліції»³.

Обговорення

Метою дослідження був аналіз мови ворожнечі щодо ЛГБТ та висловлювань публічних фігур в онлайн-ЗМІ України. Контент-аналітичне дослідження містило в собі як кількісний, так і якісний компонент. На відміну від попередніх досліджень [Земляна, 2019; Касянчук та ін., 2013; Машкова, 2019, 2021; Найбільше мови ворожнечі, 2020; Стулова та ін., 2010; Чуранова, Романюк, 2018; Шиколай, Машкова, 2020; Шимко, 2010], які охоплювали всі публікації в розглядуваних джерелах упродовж певного періоду й тому містили від 37% до 60% передруків, у цій роботі ми брали до уваги тільки першу публікацію журналістського матеріалу в Україні (зокрема, й передруки тексту, що з'явився за кордоном). Таким чином, середньомісячна кількість новин, які стосуються ЛГБТ, в нашому дослідженні (20) є зіставною з кількістю новин в медіамоніторингах Інституту масової інформації з урахуванням передруків, а також відмінностей у формуванні вибіркової сукупності ЗМІ. Порівняння із середньомісячною кількістю матеріалів про ЛГБТ в електронних ЗМІ України (напр., 400 у 2011–2012 роках [Касянчук та ін., 2013], 212 упродовж прайд-місяця у 2019 році [Машкова, 2021] тощо) дає підстави дійти висновку, що загальне зменшення кількості новин, які стосуються ЛГБТ, є не випадковим (адже зменшується з часом і це не

1 Молодковець М. «Фестиваль кібербулінгу». У Google Maps почали масово занижувати оцінки ЛГБТ+ дружнім закладам Києва // nv.ua, 04.10.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/kyiv/kijivskim-lgbt-frendli-zakladam-pochali-zanizhuvati-ocinki-v-gugl-kartah-prichina-novini-kiyeva-50187293.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

2 Семенова І. Хвиля погромів і «кошмарень». Ультраправі радикали розгромили бар Хвильовий, кияни виходять на протест до МВС — що відбувається // nv.ua, 29.11.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/kyiv/bar-hviloviy-postrazhdav-vid-napadu-pravoradikaliv-kiyani-zbirayutsya-na-protest-novini-kiyeva-50198932.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

3 Василенко Є. Посольство Німеччини закликло поліцію розслідувати напади праворадикалів на бари у Києві // nv.ua, 30.11.2021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/kyiv/na-bar-hviloviy-napali-pravoradikaliv-u-posolstvi-nimechchini-vidreaguvali-na-incident-50199250.html>. — Дата перегляду: 18.01.2022

залежить від композиції досліджуваної медійної вибірки) і, ймовірно, пов'язане зі зменшенням гостроти ЛГБТ-питань в суспільній свідомості.

Однак цьому припущенню дещо суперечить частка публікацій з ознаками мови ворожнечі, яка в нашому дослідженні становить майже чверть усіх зібраних матеріалів, тоді як в медіамоніторингах Інституту масової інформації таких матеріалів було 2% (2020) [Машкова, 2021], 4% (2019) [Шиколай, Машкова, 2020] і 20% (2018) [Чуранова, Романюк, 2018]. На жаль, пряме порівняння отриманих цифр є навряд чи можливим, адже кожне з досліджень базується на відмінних одна від одної вибірках ЗМІ.

Таким чином, єдине, що збігається в усіх розглянутих даних, — це факт, що публікацій з мовою ворожнечі відносно небагато. А беручи до уваги те, що вона в цих публікаціях представлена, як правило, цитатами й не виражає позиції журналіста, можна твердити, що власне подій, пов'язаних з мовою ворожнечі, так само небагато, хоч це не змінює їхньої небезпеки *per se*. Як показано вище, події, у зв'язку з якими лунає мова ворожнечі, часто супроводжуються насиллям, яке через це кваліфікується як злочини на ґрунті ненависті.

Якщо повернутися до того, що саме є мовою ворожнечі, то вона складається із приниження і залякування, які базуються на умовно виокремлюваній ознаці певної соціальної групи (в нашому випадку це сексуальна орієнтація і гендерна ідентичність). Обидві ці риси можна побачити в цитованих вище матеріалах онлайн-ЗМІ.

Приниження ЛГБТ притаманні більшою мірою висловлюванням спортсменів, військових і політиків, але також і «звичайних людей», що особливо яскраво видно в кейсах викладачки Львівської політехніки та сільських білбордів на Дніпропетровщині та Полтавщині. Дифамація, намагання принизити негетеросексуальних і трансгендерних людей об'єднує як чоловіків, так і жінок із дуже відмінних соціальних груп — від вищого ієрарха Православної церкви та представника Генерального штабу аж до читачки маріупольських новин, яка поскаржилась на матеріал про ЛГБТ-військових як образливий, чи селянина, який бореться з паліями трави.

Те, що приниження ЛГБТ, сприйняття належності до сукупності негетеросексуальних або трансгендерних людей як «дискредитаційної» характеризує передусім публічні висловлювання спортсменів, військових та політиків, може бути вписане в концепцію гегемонної маскулінності. Образ спортсмена, а надто професійного, є одним із канонів «справжнього чоловіка» [Марценюк, Швець, 2011]. Іншими канонічними образами є можновладець [Connell, 2005] і воїн, в тому числі ветеран [Тартаковская, 2013]. Власне тому, поява в публічному просторі ЛГБТ-військових, спортсменів, а в новинах із-за кордону ще й топ-політиків чи дипломатів викликає численні коментарі самих представників «привілейованої маскулінності» — від заперечень (приміром, «несправжні ветерани», «ахінея з метою дискредитації української армії та Збройних сил») до роздратування і намірів/закликів ужити заходів (прим., «дав би йому по морді», «такими спільнотами мають займатися компетентні органи, зокрема Служба безпеки»).

Приниження є також невіддільною частиною залякування через заклики до насилля. Разом з тим такі заклики є більш характерними або для маргінальних,

а інколи й анонімних ультраправих активістів чи дрібних, малозначущих політичних фігур на кшталт «радника мера», «депутата міськради» тощо. Залякування (побиттям, тортурами, врешті мученицькою смертю) має на меті зберегти «традиційний» гендерний порядок, адже «фемінізм руйнує світ». Популярна теза, що звучить у висловлюваннях опонентів прайду, «нащо це демонструвати, сидить удома і ніхто вас не чіпатиме», виявляється маніпуляцією, адже навіть внутрішні заходи ЛГБТ-спільноти у приватних закритих приміщеннях стають приводом для ненависницьких меседжів у публічному просторі та об'єктами фізичних атак. Фізичне насилля або принаймні готовність його застосувати є невіддільним компонентом гегемонної маскулінності, і для анонімного інтернет-коментатора, дрібного вуличного хулігана або місцевого політика це, мабуть, єдиний спосіб долучитись у публічному полі до символічного статусу «справжнього чоловіка» (адже навіть гетеросексуальність не дає повного підтвердження так званої «нормальності» [Воронцов, 2013]).

Примітно, однак, що журналісти, зокрема спортивні, не солідаризуються з гомофобною позицією героїв своїх новин, а самі ці матеріали, де ненависницькі висловлювання спортсменів, військових і політиків стають центральною темою, та спроби ультраправих зірвати вуличні акції ЛГБТ-спільноти чи в інший спосіб вдатись до символічного чи реального насилля, подаються як дії маргіналів, що свідчить про те, що принаймні журналістське середовище сприймає гомофобію як відхилення від норми.

На жаль, аналізовані публікації не містили прикладів відповідальності публічних фігур за мову ворожнечі (так, радник мера Хмельницького не втратив посади після закликів «хай воно стане братською могилою! Хай воно згорить разом з власником», а намір мера Рівного «запакувати ромів в автобус і вивезти» та його ж сексистські жарти не потягнули за собою жодних вибачень). Це означає, що такі позиції поділяє як відповідна місцева громада, так і вертикаль влади.

Висновки

Проведене контент-аналітичне дослідження 243 публікацій, що з'явилися в онлайн-ЗМІ України впродовж 2021 року, у зіставленні з результатами раніших моніторинрів ЗМІ показало, що спостерігається загальне зменшення кількості новин, які стосуються ЛГБТ, яке не залежить від композиції досліджуваної вибірки медій.

Публікацій, в яких містяться матеріали з ознаками мови ворожнечі, відносно небагато. Мова ворожнечі в цих публікаціях мститься, як правило, у цитатах і не виражає позиції журналіста.

Мова ворожнечі, що мала на меті приниження ЛГБТ, характерна передусім для висловлювань тих, хто асоціюється в суспільній свідомості зі стереотипізованим образом «справжнього чоловіка».

Мова ворожнечі, що мала на меті залякування ЛГБТ-спільноти, в тому числі містила заклики до насилля, здебільшого супроводжувалась актами насилля, і це відбувалось в контексті як публічних, так і внутрішніх акцій ЛГБТ-спільноти. Жорсткіша мова ворожнечі була більш характерною для анонімних інтер-

нет-коментаторів, вуличних хуліганів (в тому числі із організованих праворадикальних угруповань), а також для дрібних публічних фігур.

Пропоноване дослідження також має обмеження, які полягають у слабкій зіставності з даними минулих контент-аналітичних робіт у зв'язку з різними способами формування вибірових сукупностей медіаматеріалів. Крім того, показаний в науковій літературі брак дослідницького консенсусу щодо дефініції мови ворожнечі може призводити до відмінної кваліфікації того чи іншого висловлювання як ненависницького і, таким чином, дещо зміщувати представленість мови ворожнечі в аналізованому корпусі медіатекстів.

Ця стаття готувалася до початку масованого вторгнення військ Російської Федерації на територію України. Відповідно, представлені матеріали не можуть відображати стану суспільства під час війни, яке характеризується високим ступенем консолідації та тимчасовим зникненням суперечок з аналізованих питань. Такий стан був властивий народові України під час Революції Гідності, а згадані суперечки відновились з її закінченням. Саме тому можемо припустити, що і після закінчення війни суперечки навколо прав меншин з властивою цим суперечкам мовою ворожнечі відновляться, а описана в літературі ієрархія маскулінностей набуде ще виразніших рис.

Подяки

Автор висловлює щирю подяку виконавчому директорові КиївПрайду Л. Емсон та в. о. президента ВГО «Гей-Форум України» С. Шеремету за всебічну допомогу під час планування і виконання дослідження.

Джерела

Воронцов, Д.В. (2013). Дихотомія гомо- і гетеросексуальності в конструє маскулінності у юношей. В: *Способы быть мужчиной: Трансформации маскулинности в XXI веке* (сс. 138–156). СПб.

Грибанов, А., Данилевич, Т., Жиловец, Ю., Касянчук, М., Кравчук, А., Лещинский, Е., Маймулахин, А., Юдин, В. (2000). *Блакитна книга. Становище геїв і лесбійок в Україні*. Київ.

Земляна, І. (2019). «Почему нет, когда да?» Як одеські та всеукраїнські медіа висвітлювали ОдесаПрайд. Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/pochemu-net-kogda-da-yak-odeski-ta-vseukrayinski-media-vysvitlyuvaly-odesaprajd-i29617>

Зинченков, А.А., Касянчук, М.Г., Кравчук, А.В., Маймулахин, А.Ю., Остапенко, А.И., Шеремет, С. П. (2011). *Шаг вперёд, два назад: Положение ЛГБТ в Украине в 2010–2011 гг.* Київ.

Ісакова, Т. (2016). Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні Пріоритети*, 41 (4), 90–97. Режим доступу: <https://niss-priority.com/index.php/journal/article/view/121>

Касянчук, М.Г., Нефедович, Л.Л., Стулова, А.В., Шеремет, С.П. (2013). ЛГБТ-тематика в медіа-пространстві України: на пути к нормализации. В: *ЛГБТ-вектор України : сборник отчетов по мониторингу / Центр «Наш світ»* (сс. 111–152). Київ.

Костовська, А. (2018). Поміж циганами і ромами: стереотипи й дискримінація в українських інтернет-змі. *Wschod Europy. Studia Humanistyczno-Spoeczne*, 3 (2), 39. DOI: <https://doi.org/10.17951/we.2017.3.2.39>

Кравчук, А., Зинченков, О., Лященко, О. (2021). *Спільнота онлайн. Становище ЛГБТ в Україні у 2020 році / Центр «Наш світ»*. Київ. Режим доступу: <https://gay.org.ua/blog/2021/02/02/spilnota-onlain-stanovyshche-lgbt-v-ukraini-u-2020-rotsi/>

- Крига скресла. Становище ЛГБТ в Україні у 2015 р. (2016) / Центр «Наш світ». Київ.*
- Марценюк, Т. (2015). Гендер і нація в українському суспільстві: маскулінності та Євромайдан 2013–2014. *Я: Гендерний журнал*, 37 (1), 4–9. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4158/Martsenyuk_hender_i_pratsia.pdf
- Марценюк, Т. (2015). Права людини для ЛГБТ спільноти і ЄвроМайдан 2013–2014. *Журнал соціальної критики «Спільне»*, 9, 83–94. Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/prava-lyudini-dlya-lgbt-spilnoti-i-eyvromajdan-2013-2014/>
- Марценюк, Т.О., Швець, О.П. (2011). Конструювання маскулінності в інституті спорту (на прикладі українських футболістів). *Наукові записки НаУКМА*, 122 (Соціологічні науки), 58–65.
- Машкова, Я. (2019). *Що пишуть про ЛГБТ в Україні: культура, міжнародка, противники Маршу рівності*. Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/shcho-pyshut-pro-lhbt-v-ukraini-kul-tura-mizhnarodka-protyvnyku-marshu-rivnosti-i28283>
- Машкова, Я. (2021). *Прайду не буде – і в українських медіа теж. Моніторинг висвітлення ЛГБТ+ в онлайн-медіа*. Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/prajdu-ne-bude-i-v-ukrayinskyh-media-tezh-monitoryng-vysvitlennya-lgbt-v-onlajn-media-i39965>
- Моргун, А. (2019). Війна Росії проти України: тенденції конфліктного дискурсу в сучасних українських ЗМІ. *Наукові Записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 3–4, 352–362.
- На порозі (2014). *Становище ЛГБТ в Україні у 2013 р. / Центр «Наш світ». Київ.*
- Найбільше мови ворожнечі в онлайн-ЗМІ Львова й Одеси — дослідження ІМІ (2020)*. Режим доступу: <https://imi.org.ua/news/najbilshe-movy-vorozhnechi-v-onlajn-zmi-lvova-i-odesy-doslizhennya-imi-i33790>
- Стулова, Г.В., Касянчук, М.Г., Лещинський, Є.Б. (2010). *Феномен гомосексуальності на сторінках української преси: Звіт із результатів контент-аналітичного дослідження. / Донбас-СоцПроект. Донецьк.*
- Тартаковская, И. (2013). Память об участии в военных действиях как ресурс конструирования маскулинности. В: *Способы быть мужчиной: Трансформации маскулинности в XXI веке*. СПб.
- Чуранова, О., Романюк, О. (2018). *Секс-скандалы, мифы, радикалы и права людини: як українські інтернет-ЗМІ висвітлюють ЛГБТ*. Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/seks-skandaly-mify-radykaly-i-prava-lyudyny-yak-ukrajinski-internet-zmi-vysvitlyuyut-lhbt-i28354>
- Шевченко, О.О. (2021). *Ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей*. Київ: Києво-Могилянська Академія. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/21924/Shevchenko_Stavlennia_politychnykh_partii_Ukrainy_do_dotrymannia_prav_LHBT_liudei.pdf
- Шестаковський, О., Трофименко, О., Касянчук, М., Вознесенський, М. (2016). *Післяреволюційна Україна: толерантність чи ухил вправо*. Маріуполь.
- Шиколай, М., Машкова, Я. (2020). *Онлайн-медіа про ЛГБТ: зашквари посадовців, міжнародка і мова ворожнечі*. Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/onlajn-media-pro-lgbt-zashkvary-chynovnykiv-mizhnarodka-i-mova-vorozhnechi-i33555>
- Шимко, С.М. (2010). *Висвітлення ЛГБ-тематики в українських друкованих ЗМІ*. Київ: Києво-Могилянська академія.
- Bhatt, M.N. (2022). *Queer Crimes & Criminal Justice (1st ed.)*. S.l.: Routledge.
- Bond, B.J. (2011). *Sexuality in the media and emotional well-being among lesbian, gay, & bisexual adolescents*. S.l.: University of Illinois at Urbana-Champaign. Retrieved from: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/26199/bond_bradley.pdf
- Connell, R.W. (2005). *Masculinities*. California.
- Daier, Z. (2018). *Proper Men and Proper Women of a Proper Country: Neotraditionalism in the post-revolutionary Ukraine*. Malmö: University of Malmö.
- Gorodnycha, L., Olkhovych, M., Gergul, S. (2020). Linguistic Analysis of Slavic Media Texts containing Hate Speech. *EUREKA: Social and Humanities*, 6, 40–46. DOI: <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2020.001540>

- Gross, L. (1991). Out of the Mainstream: sexual minorities and the mass media. *Journal of Homosexuality*, 21 (1–2), 19–46. DOI: https://doi.org/10.1300/J082v21n01_04
- Howard, J.W. (2019). Free Speech and Hate Speech. *Annual Review of Political Science*, 22 (1), 93–109. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051517-012343>
- Kravchuk, A. (2018). *Hate crimes and incidents in Ukraine*. Kyiv. Retrieved from: <https://gay.org.ua/publications/hatecrime2018-e.pdf>
- Laub, Z. (2019). *Hate Speech on Social Media: Global Comparisons*. Retrieved from: <https://www.cfr.org/backgrounder/hate-speech-social-media-global-comparisons>
- Macnamara, J. (2005). Media Content Analysis: Its Uses, Benefits and Best Practice Methodology. *Asia Pacific Public Relations Journal*, 6 (1), 1–34.
- Maitra, I., McGowan, M.K. (2012). *Speech and Harm: Controversies Over Free Speech*. Oxford: Oxford University Press.
- Melnyk, L. (2021). Hate speech targets in COVID-19 related comments on Ukrainian news websites. *Journal of Computer-Assisted Linguistic Research*, 5 (1), 47–75. DOI: <https://doi.org/10.4995/jclr.2021.15966>
- Paz, M.A., Montero-Dnaz, J., Moreno-Delgado, A. (2020). Hate Speech: A Systematized Review. *SAGE Open*, 10 (4), 11–12. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244020973022>
- Shestakovski, O., Kasianczuk, M., Trofymenko, O. (2021). The Revolution of Dignity and Instrumentalization of LGBT Rights: How did Attitudes towards LGBT People change in Ukraine after Euromaidan? *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 1, 127–150. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2021.01.127>
- Ștefăniță, O., Buf, D.-M. (2021). Hate Speech in Social Media and Its Effects on the LGBT Community: A Review of Current Research. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 23 (1), 47–55. DOI: <https://doi.org/10.21018/rjcp.2021.1.322>
- Yarmanova, G. (2018). Ukraine: Unfulfilled promises. In: *Challenging hate: Monitoring anti-LGBT «hate speech» and responses to it in Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Russia and Ukraine* (pp. 90–109). Article 19. Retrieved from: [LGBT-Hate-Speech-Report-Central-Asia_March2018.pdf](https://lgbt-hate-speech-report-central-asia-march2018.pdf) (article19.org)
- Ziems, C., He, B., Soni, S., Ramakrishnan, N., Yang, D., Kumar, S. (2020). *Racism is a Virus: Anti-Asian Hate and Counterspeech in Social Media during the COVID-19 Crisis*. Retrieved from: <http://arxiv.org/abs/2005.12423>

Отримано 26.04.2022

References

- Bhatt, M.N. (2022). *Queer Crimes & Criminal Justice (1st ed.)*. S.I.: Routledge.
- Bond, B.J. (2011). *Sexuality in the media and emotional well-being among lesbian, gay, & bisexual adolescents*. S.I.: University of Illinois at Urbana-Champaign. Retrieved from: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/26199/bond_bradley.pdf
- Churanova, O., Romaniuk, O. (2018). *Sex scandals, myths, radicals and human rights: how did Ukrainian online media cover LGBT people?* [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://imi.org.ua/monitorings/seks-skandaly-mify-radykaly-i-prava-lyudyny-yak-ukrajinski-internet-zmi-vysvitlyuyut-lhbt-i28354> [=Чуранова 2018]
- Connell, R.W. (2005). *Masculinities*. California Polity.
- Daiier, Z. (2018). *Proper Men and Proper Women of a Proper Country: Neotraditionalism in the post-revolutionary Ukraine*. Malmö: University of Malmö.
- Gorodnych, L., Olkhovyk, M., Gergul, S. (2020). Linguistic Analysis of Slavic Media Texts containing Hate Speech. *EUREKA: Social and Humanities*, 6, 40–46. DOI: <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2020.001540>
- Gross, L. (1991). Out of the Mainstream: sexual minorities and the mass media. *Journal of Homosexuality*, 21 (1–2), 19–46. DOI: https://doi.org/10.1300/J082v21n01_04

Grybanov, A., Danilevich, T., Zhilovets, Yu., Kasianczuk, M., Kravchuk, A., Leshchinskii, Ye., Maimulakhin, A., Yudin, V. (2000). *Blue book. The situation of gays and lesbians in Ukraine*. Kyiv: [=Грибуланов 2000]

Howard, J.W. (2019). Free Speech and Hate Speech. *Annual Review of Political Science*, 22 (1), 93–109. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051517-012343>

Isakova, T. (2016). Hate speech as a problem of the Ukrainian information space. [In Ukrainian]. *Strategic Priorities*, 41 (4), 90–97. Retrieved from: <https://niss-priority.com/index.php/journal/article/view/121> [=Исакова 2016]

Kasianzhuk, M.H., Nefedovich, L.L., Stulova, A.V., Sheremet, S.P. (2013). LGBT issues in the media space of Ukraine: on the way to normalization. [In Russian]. In: *LGBT Vector of Ukraine: Collection of Monitoring Reports* (pp. 111–152). Kyiv: Nash svit. [=Касянчук 2013]

Kostovska, A. (2018). Between Gypsies and Roma: discrimination and stereotypes in the Ukrainian online newspapers. [In Ukrainian]. *Wschod Europy. Studia Humanistyczno-Spoleczne*, 3 (2), 39. DOI: <https://doi.org/10.17951/we.2017.3.2.39>

Kravchuk, A. (2018). *Hate crimes and incidents in Ukraine*. Retrieved from: <https://gay.org.ua/publications/hatecrime2018-e.pdf>

Kravchuk, A., Zinchenkov, O., Lyashchenko, O. (2021). *Community online. The LGBT situation in Ukraine in 2020*. [In Ukrainian]. Kyiv: Nash svit. Retrieved from: <https://gay.org.ua/blog/2021/02/02/spilnota-onlain-stanovyshche-lgbt-v-ukraini-u-2020-rotsi/> [=Кравчук 2021]

Laub, Z. (2019). *Hate Speech on Social Media: Global Comparisons*. Retrieved from: <https://www.cfr.org/backgrounder/hate-speech-social-media-global-comparisons>

Macnamara, J. (2005). Media Content Analysis: Its Uses, Benefits and Best Practice Methodology. *Asia Pacific Public Relations Journal*, 6 (1), 1–34.

Maitra, I., McGowan, M.K. (2012). *Speech and Harm: Controversies Over Free Speech*. Oxford: Oxford University Press.

Martseniuk, T. (2015). Human rights for the LGBT community and EuroMaidan 2013–2014. [In Ukrainian]. *Journal of Social Criticism «Spilne»*, 9, (p. 83–94). Retrieved from: <https://commons.com.ua/uk/prava-lyudini-dlya-lgbt-spilnoti-i-yevromajdan-2013-2014/> [=Марценюк 2014]

Martseniuk, T. (2015). Gender and Nation in Ukrainian Society: Masculinities and Euromaidan 2013–2014. *Ya: Gendernyi Zhurnal*, 37 (1), 4–9. Retrieved from: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4158/Martsenyuk_hender_i_pratsia.pdf [=Марценюк 2015]

Martseniuk, T.O., Shvets, O.P. (2011). Constructing masculinity at the Institute of Sports (on the example of Ukrainian footballers). [In Ukrainian]. *Scientific Notes of NaUKMA*, 122 (Sociological Sciences), 58–65. [=Марценюк 2011]

Mashkova, J. (2019). *What is written about LGBT people in Ukraine: culture, international, opponents of the Equality March*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://imi.org.ua/monitorings/shcho-pyshut-pro-lhbt-v-ukraini-kul-tura-mizhnarodka-protyvnyky-marshu-rivnosti-i28283> [=Машкова 2019]

Mashkova, J. (2021). *There will be no Pride – and in the Ukrainian media too. Monitoring of LGBT+ coverage in online media*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://imi.org.ua/monitorings/prajdu-nebude-i-v-ukrayinskyh-media-tezh-monitoryng-vysvitlennya-lgbt-v-onlajn-media-i39965> [=Машкова 2021]

Melnyk, L. (2021). Hate speech targets in COVID-19 related comments on Ukrainian news websites. *Journal of Computer-Assisted Linguistic Research*, 5 (1), 47–75. DOI: <https://doi.org/10.4995/jclr.2021.15966>

Morhun, A. (2019). Russia's war against Ukraine: trends in conflict discourse in modern Ukrainian media. [In Ukrainian]. *Scientific Notes of the Institute of Political and Ethno-National Studies named after I.F. Kuras NAS of Ukraine*, 3–4, 352–362. [=Моргун 2019]

On the threshold. The situation of LGBT people in Ukraine in 2013 (2014). [In Ukrainian]. Kyiv: Nash svit. [=На попозі 2014]

- Paz, M.A., Montero-Dnaz, J., Moreno-Delgado, A. (2020). Hate Speech: A Systematized Review. *SAGE Open*, 10 (4), 11–12. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244020973022>
- Shestakovski, O., Kasianczuk, M., Trofymenko, O. (2021). The Revolution of Dignity and Instrumentalization of LGBT Rights: How did Attitudes towards LGBT People change in Ukraine after Euromaidan? *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 1, 127–150. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2021.01.127>
- Shestakovskiy, O., Trofimenko, O., Kasianczuk, M., Voznesenskiy, M. (2016). *Post-revolutionary Ukraine: tolerance or right-leaning*. [In Ukrainian]. Mariupol. [=Шестаковський 2016]
- Shevchenko, O.O. (2021). *Attitude of Ukrainian political parties to respect for the rights of LGBT people*. [In Ukrainian]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy. Retrieved from: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/21924/Shevchenko_Stavlennia_politychnykh_partii_Ukrainy_dodotrymannia_prav_LHBT_liudei.pdf [=Шевченко 2021]
- Shikolai, M., Mashkova, J. (2020). *Online media about LGBT people: harassment of officials, international and hate speech*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://imi.org.ua/monitorings/onlajn-media-pro-lgbt-zashkvary-chynovnykiv-mizhnarodka-i-mova-vorozhnechi-i33555> [=Шиколай 2020]
- Shimko, S.M. (2010). *Coverage of LGB issues in the Ukrainian print media*. [In Ukrainian]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy. [=Шимко 2010]
- Ștefanița, O., Buf, D.-M. (2021). Hate Speech in Social Media and Its Effects on the LGBT Community: A Review of Current Research. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 23 (1), 47–55. DOI: <https://doi.org/10.21018/rjcrp.2021.1.322>
- Stulova, G.V., Kasianczuk, M.G., Leshchinskiy, Ye.B. (2010). *The phenomenon of homosexuality in the Ukrainian press: Report on the results of content analysis*. [In Ukrainian]. Donetsk: Donbas-SotsProekt. [=Stulova 2010]
- Tartakovskaia, I. (2013). The memory of participation in hostilities as a resource for constructing masculinity. [In Russian]. In: *Ways to be a man: Transformations of masculinity in the XXI century* (pp. 97–116). SPb. [=Тартаковская 2013]
- The biggest hate speech in the online media of Lviv and Odessa is the IMI study* (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://imi.org.ua/news/najbilshe-movy-vorozhnechi-v-onlajn-zmilvova-i-odesy-doslidzhennya-imi-i33790> [=Найбільше 2020]
- The ice has melted. The situation of LGBT people in Ukraine in 2015* (2016). [In Ukrainian]. Kyiv: Nash svit. [=Крига 2016]
- Vorontsov, D.V. (2013). The dichotomy of homo- and heterosexuality in the construct of masculinity in young men. [In Russian]. In: *Ways to Be a Man: Transformations of Masculinity in the 21st Century* (pp. 138–156). SPb. [=Воронцов 2013].
- Yarmanova, G. (2018). Ukraine: Unfulfilled promises. In: *Challenging hate: Monitoring anti-LGBT «hate speech» and responses to it in Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Russia and Ukraine* (pp. 90–109). London: Article 19.
- Zemliana, I. (2019). «Why not, when yes?» *How did the Odesa and all-Ukrainian media cover OdesaPride?* [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://imi.org.ua/monitorings/pochemu-net-kogda-da-yak-odeski-ta-vseukrayynski-media-vysvitlyuvaly-odesaprajd-i29617> [=Земляна 2019]
- Ziems, C., He, B., Soni, S., Ramakrishnan, N., Yang, D., Kumar, S. (2020). *Racism is a Virus: Anti-Asian Hate and Counterspeech in Social Media during the COVID-19 Crisis*. Retrieved from: <http://arxiv.org/abs/2005.12423>
- Zinchenkov, A.A., Kasianczuk, M.G., Kravchuk, A.V., Maimulakhin, A.Yu., Ostapenko, A.I., Sheremet, S.P. (2011). *A step forward, and two steps back: The situation of LGBT people in Ukraine in 2010–2011*. [In Russian]. Kyiv. [=Зинченков 2011]

Received 26.04.2022

МАКСИМ КАСЯНЧУК

Мова ворожнечі щодо ЛГБТ в українських онлайн-медіях

Стаття висвітлює результати контент-аналітичного дослідження 243 публікацій, що з'явилися в онлайн-ЗМІ України упродовж 2021 року, в зіставленні з результатами раніших моніторингів українських офлайн- та онлайн-ЗМІ. Аналіз як зарубіжної, так і відчуженої фахової літератури показує, що мова ворожнечі щодо меншин (зокрема, ЛГБТ) є актуальним науковим питанням, яке має виразний практичний вимір, адже поширення ненависті в онлайн-середовищі може набувати характеру епідемії та супроводжуватися збільшенням насильницьких актів.

Хоч отримані результати мають низку обмежень (різні способи формування вибіркової сукупності медіаматеріалів у аналізованих дослідженнях, брак дослідницького консенсусу щодо дефініції мови ворожнечі, віднесеність зібраних даних до періоду перед початком масованого вторгнення військ Російської Федерації на територію України й, відповідно, неможливість відобразити стан суспільства в період воєнного стану), воно показало, що спостерігалось загальне зменшення кількості новин, які стосуються ЛГБТ, незалежно від композиції досліджуваної вибірки медій. Публікацій, в яких містяться матеріали з ознаками мови ворожнечі, відносно небагато (від 2% до 25%). Мова ворожнечі в цих публікаціях містилася, як правило, у цитатах і не виражала позиції журналіста.

Мова ворожнечі виникала в контексті як публічних, так і внутрішніх акцій ЛГБТ-спільноти та супроводжувалася закликами до насилля або власне насиллям з боку прибічників праворадикальних сил. Жорсткіша мова ворожнечі була більш характерна для анонімних інтернет-коментаторів, вуличних хуліганів (у тому числі із організованих праворадикальних угруповань), а також для дрібних місцевих публічних фігур.

Зібрані матеріали проаналізовано в парадигмі гендерованої ієрархії маскуліностей Р. Конел. Мова ворожнечі характерна передусім для висловлювань спортсменів, військових і політиків, себто тих, хто асоціюється в суспільній свідомості зі стереотипізованим образом «справжнього чоловіка».

В подальших дослідженнях слід стандартизувати підходи до формування вибіркової сукупності аналізованих матеріалів, а також, можливо, розробити інструментарій автоматичного або напівавтоматичного контент-аналізу. Все це полегшить вивчення динаміки змін мови ворожнечі в публічному просторі.

Ключові слова: ЛГБТ, ЗМІ України, контент-аналіз, мова ворожнечі, ієрархія маскуліностей

МАКСИМ КАСЯНЧУК

Язык вражды в отношении ЛГБТ в украинских онлайн-медиа

Статья представляет результаты контент-аналитического исследования 243 публикаций, появившихся в онлайн-СМИ Украины в течение 2021 года, в сопоставлении с результатами более ранних мониторингов украинских офлайн- и онлайн-СМИ. Анализ как зарубежной, так и отечественной профессиональной литературы показывает, что язык вражды в отношении меньшинств (в частности, ЛГБТ) является актуальным научным вопросом, который имеет также четко выраженное практическое измерение, поскольку распространение ненависти в онлайн-среде может приобретать характер эпидемии и сопровождаться увеличением насильственных проявлений..

Хотя полученные результаты имеют ряд ограничений (различные способы формирования выборочных совокупностей медиаматериалов в анализируемых исследованиях, недостаток исследовательского консенсуса относительно определения языка вражды, отнесенность собранных данных к периоду перед началом массированного вторжения войск Российской Федерации на территорию Украины и, соответственно, невозможность отразить состояние общества в период военного положения), оно показало, что наблюдалось общее уменьшение

количества новостей, касающихся ЛГБТ, независимо от композиции изучаемой выборки медиа. Публикаций, в которых содержатся материалы с признаками речи вражды, относительно немного (от 2% до 25%). Язык вражды в этих публикациях содержался, как правило, в цитатах и не выражал позиции журналиста.

Язык вражды возникал в контексте как публичных, так и внутренних акций ЛГБТ-сообщества и сопровождался призывами к насилию или собственно насилием со стороны сторонников праворадикальных сил. Более жесткий язык вражды был характерен скорее для анонимных интернет-комментаторов, уличных хулиганов (в том числе из организованных праворадикальных группировок), а также для мелких местных публичных фигур.

Собранные материалы проанализированы в парадигме гендеризированной иерархии маскулинностей Р. Коннел. Язык вражды характерен прежде всего для высказываний спортсменов, военных и политиков, то есть ассоциирующихся в общественном сознании со стереотипизированным образом «настоящего мужчины».

В дальнейших исследованиях следует стандартизировать подходы к формированию выборочных совокупностей анализируемых материалов, а также, возможно, разработать инструментарий автоматического или полуавтоматического контент-анализа. Все это облегчит изучение динамики изменений языка вражды в публичном пространстве.

Ключевые слова: ЛГБТ, СМИ Украины, контент-анализ, язык вражды, иерархия маскулинностей

MAKSYM KASIANCZUK

Hate speech towards LGBT in Ukrainian online media

The article presents the results of a content-analytical study of 243 publications in online media of Ukraine during 2021 in comparison with the results of earlier monitorings of Ukrainian offline and online media. Analysis of both scientific literature shows that hate speech against minorities (in particular, LGBT) is an urgent issue that has a distinct practical dimension, because the spread of hate in the online environment can have the nature of an epidemic and be accompanied by an increase in violent acts.

Although the results have a number of limitations (different ways of forming selective sets of media materials in the analyzed studies, lack of research consensus on the definition of hate speech, attribution of the collected data to the period before the beginning of the massive invasion of the Russian Federation troops on the territory of Ukraine and impossibility of reflecting the state of society in the war time), it showed that the number of news related to LGBT was decreasing, despite of media samples design. Publications containing hate speech were from 2 to 25%. Hate speech in these publications was usually quotes and does not express the position of the journalist.

Hate speech arose in the context of both public and internal actions of the LGBT community and was accompanied by calls for violence or violence itself. Stronger hate speech was more typical for anonymous internet commentators, street hooligans (including those from organized right-wing gangs), and small local public figures.

The collected materials are analyzed in the paradigm of R. Connell's hierarchy of masculinities. Hate speech is characteristic primarily for the statements of athletes, military and politicians, that is, those who are associated in the public consciousness with the stereotypical image of a «real man».

In further studies, approaches to the formation of media samples should be standardized, as well as, the tools for automatic or semi-automatic content analysis should be developed. All this will facilitate the study of changes in hate speech in the public space.

Keywords: LGBT, Ukrainian media, content-analysis, hate speech, masculinities' hierarchy